

La vil·la romana de Sant Pelegrí (Biosca, Segarra). Una explotació agrícola a l'ager *lessonensis*

CRISTINA BELMONTE, JÚLIA MIQUEL, LOURDES MORET

SITUACIÓ GEOGRÀFICA I MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ

L'any 2001 amb motiu del projecte de millora general de la carretera comarcal LV-3113, que travessava els municipis de Guissona, Massoteres i Biosca, s'encarregà un estudi d'impacte ambiental¹ que incidia sobre les zones afectades pel nou traçat de la carretera. El treball de camp s'organitzà dividint el territori en 11 trams artificials, que havien de ser prospectats i controlats durant el moviment de terres, necessari per construir la carretera. Al mes de juny de 2003 s'encarregà a l'empresa Arqueociència el projecte d'intervenció arqueològica²

A l'anomenat TRAM 10 se situava el sector que s'iniciava al pont que travessa el barranc de la riera de Biosca i finalitzava a l'encreuament amb el camí de l'església de Sant Pelegrí. Uns 200 metres abans d'arribar a l'església, es detectà un sector de terreny, en concret, uns camps de conreu de cereals, que resultaven afectats pel nou traçat de la carretera LV-3113. La prospecció superficial donà gran quantitat de material romà, sobretot a la banda est de la carretera. És just en aquest indret, amb coordenades UTM X=362719 i Y=4632295, on cal ubicar la vil·la romana de Sant Pelegrí, dins el terme municipal de Biosca, a la Segarra.

D'altra banda, a part de la vil·la de Sant Pelegrí, el conjunt d'actuacions arqueològiques fetes en la resta de trams de la carretera, van permetre localitzar o excavar altres

---

1. RACIONERO I COTS, C. *Estudi d'impacte ambiental de la nova carretera LV-3113 (Clau IA-NL-318.F5)*. Novembre 2001.

2. MORERA I CAMBRUBÍ, J. - ARQUEOCIÈNCIA SERVEIS CULTURALS. *Projecte d'intervenció arqueològica a la millora general de la nova carretera LV-3113 entre els PK 0+000 i el 9+084 (Guissona, Massoteres i Biosca) La Segarra*. Juny 2003

punts del traçat, o actuar-hi. En concret es va actuar a la cabana de Jomou (Massoteres), al camí Vell de Guissona i a la Via Romana (Guissona)³ així com al camp de sitges Sant Pelegrí Nord (Biosca),⁴ situat uns 400 m al nord de la vil·la romana del mateix nom, i evidentment relacionat amb ella.

METODOLOGIA I DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

L'actuació arqueològica global, feta a la vil·la romana de Sant Pelegrí, s'inicià al juny del 2003 i es perllongà fins a finals de desembre d'aquest mateix any. L'entitat de les restes localitzades, així com les pròpies necessitats de l'obra, van condicionar de forma directa el procés d'excavació i els seus resultats. Així doncs, es poden diferenciar fins a 6 fases d'intervenció⁵ que van provocar que en molts casos les estructures no es poguessin excavar en extensió en tot el seu conjunt, i que la seva documentació s'hagués de fer per fases i de forma parcial.

Fase I - prospecció i rases de sondeig (11-17 juny 2003). Aquesta primera fase d'intervenció, consistí a fer 33 rases arqueològiques, amb l'objectiu de confirmar la presència o no d'un jaciment arqueològic. Donades les característiques del terreny, format per terrasses dividides per murs de contenció o feixes, es procedí a dividir la zona amb la nomenclatura següent: *terrassa superior* per al sector oest situat en la cota altimètrica superior; *terrassa mitjana*, per al sector inferior avançant en direcció nord-est i, finalment *terrassa inferior*, que comprèn tota la zona planera on s'ubiquen els sembrats de cereals, així com la zona entorn de la riera de Biosca i, finalment, l'entorn més immediat a l'església de Sant Pelegrí.

Del total de rases fetes en resultaren positives un total de 17, i es van documentar sitges, murs, trances d'estructures, així com un hipocaust. La intervenció arqueològica que es va fer pogué determinar el tipus de jaciment, una vil·la romana amb els seus diversos complexos associats, amb una àmplia cronologia que anava del segle I aC fins als segles V-VI dC. Alhora, també es van poder determinar els seus límits, els quals foren ubicats en la seva banda SW al PK 7+700, avançant en direcció NE fins al PK 7+850, que ocupaven uns 1.500 m² d'extensió.

Fase II - projecte inicial (1-15 juliol 2003). Constatada la presència d'un jaciment arqueològic durant la fase de prospecció, es presentà un projecte d'intervenció arqueològica⁶ que contemplava fer una campanya de delimitació extensiva de la zona prospectada, el desmuntatge de les feixes que delimitaven les terrasses i la neteja

---

3. MIQUEL I LÓPEZ, J. Vegeu la bibliografia.

4. ARCOS I LÓPEZ, R. Vegeu bibliografia.

5. Tot el conjunt d'actuacions arqueològiques relacionades amb Sant Pelegrí i la resta de trams de la carretera foren finançades per GISA (Gestió d'Infraestructures, SA).

6. BELMONTE, C.; MIQUEL, J. – ARQUEOCIENCIA SERVEIS CULTURALS. *Proposta d'intervenció a la vil·la romana de Sant Pelegrí, Biosca (Segarra)*. Juny 2003.

manual de les estructures aparegudes. Aquestes tasques van permetre evidenciar l'entitat de les restes, fet que va fer replantejar el traçat de la carretera. Amb l'objectiu que la nova traça de la carretera afectés la menor quantitat de restes possible, es van fer 13 nous sondejos a l'exterior de la traça. Concretament s'efectuaren 5 rases a la terrassa elevada (sobre la terrassa superior), en què es trobaren alineacions de possibles murs, i 9 rases al camp baix, on es trobaren evidències de murs i material constructiu, però molt més arrasats. A més, a la terrassa superior es netejaren manualment les estructures aparegudes i s'hi van fer també dues cales de comprovació de la potència arqueològica.

Aquestes rases van evidenciar que l'extensió de la vil·la era força considerable, i que l'estat de conservació de les estructures era molt millor en les zones elevades que en el camp baix. Per això, la direcció d'obra i el Servei d'Arqueologia van decidir desplaçar 12 m a l'est el traçat de la carretera, i d'aquesta manera quedaren afectades les estructures de menor entitat.

Fase III – excavació extensiva (15 juliol - setembre 2003). Amb el canvi de projecte, la terrassa superior quedava fora de la traça, per la qual cosa es desestimà la seva excavació i es contemplà només l'aixecament planimètric dels elements apareguts durant la fase de delimitació extensiva. Es va fer també la neteja i documentació gràfica dels talls presents després de l'eliminació de les feixes, per tal de determinar la potència estratigràfica, i l'excavació fins exhaurir els nivells arqueològics de la terrassa mitjana, el sector afectat pel nou traçat de la terrassa inferior, així com l'àrea delimitada del camp baix.

Fase IV - aixecament carretera antiga (octubre 2003). Durant el procés d'excavació de la terrassa mitjana, aviat s'evidencià que moltes estructures foren afectades per la construcció de l'antiga carretera (situada al centre del jaciment) per la qual cosa es procedí a la neteja dels seus vorals, i es detectà la continuïtat de molts elements arquitectònics. Aquesta circumstància que impedia documentar correctament bona part del jaciment motivà l'aixecament de la carretera. D'aquesta manera es procedí a aixecar l'asfalt i els seus nivells de preparació amb mitjans mecànics per tal de delimitar i excavar els elements que apareguessin. Amb aquesta fase es pogué determinar la continuïtat de moltes de les estructures aparegudes a la terrassa mitjana així com de noves, com el conjunt termal situat a l'extrem nord. De tota manera, per circumstàncies de l'obra no s'arribà a exhaurir els nivells arqueològics d'aquest sector. Únicament fou possible la neteja manual de les estructures i la seva excavació fins a cota d'afectació. Tot i així va quedar a la vista un important conjunt d'estructures que permetien fer-se una idea de l'entitat de la vil·la. (Figura 1)

Figura 1. Planta del jaciment

Fase V - cales d'afectació (novembre 2003). Donat que no era possible excavar fins al subsòl geològic l'àrea ocupada per l'antiga carretera, es determinà de fer cales de comprovació de la potència estratigràfica en zones puntuals així com l'excavació exhaustiva de l'entorn del conjunt termal.

Fase VI - desmuntatge manual i cobriment indefinit (desembre 2003). Un cop finalitzades les tasques arqueològiques determinades en les successives modificacions del projecte d'obra, es procedí al desmuntatge manual de les estructures afectades pel projecte, com també al cobriment indefinit de les restes documentades per sota de l'antiga carretera (part de l'àrea de tallers i del conjunt termal).

LA VIL·LA DE SANT PELEGRÍ DINS L'AGER DE *IESSO*

En el moment previ a la conquesta romana el patró d'assentament dominant a la zona central de Catalunya era l'hàbitat agrupat en poblats instal·lats sobre tossals, donat que aquest tipus d'assentament facilitava el domini visual sobre el territori, tant des del punt de vista econòmic com de defensa.

Aquests poblats ibèrics, com el proper de la Guixera de Talteüll (Biosca), eren el resultat de l'evolució del poblament en aquelles zones des d'època prehistòrica, tenint com a referència el poblat de la plaça Vell Pla a Guissona, amb una ocupació des del bronze final fins al començament del segle IV aC, en què entrà en decadència a favor del poblat de la Guixera de Talteüll, més ben ubicat estratègicament i que concentraria la major part de la població dels entorns durant l'Ibèric ple.

La presència romana a la zona ve marcada per la fundació de ciutats *ex novo* com *Iesso* i *Sigarra*. Aquesta reorganització territorial portà aparellada una colonització agrícola i, possiblement, una divisió cadastral del territori, que implicà la presència de colons d'origen romà i la reubicació dels elements indígenes. Apareixen noves unitats productives agràries en forma d'establiments senzills i amb la seva ubicació formaren un patró d'assentament rural marcat per la concentració en les vessants amargenades dels tossals i a les planes properes a cursos d'aigua, com són els rius Corb, Ondara, Sió i Llobregós.

L'estudi del cadastre romà de l'*ager* de la ciutat d'*Iesso* permet situar territorialment la vil·la romana de Sant Pelegrí dins aquest espai. El cadastre és un document fiscal i de parcel·lació del terreny i pot resultar molt útil per estudiar l'ordenació d'un territori, tant des d'un punt de vista polític com administratiu, ja que presenta un model d'ocupació del sòl, la distribució de la propietat, així com la densitat i tipologia del seu poblament i la seva relació amb les vies de comunicació.

Al territori entorn a *Iesso* s'han detectat traces de centuriació romanes, les quals han estat estudiades per Ester Rodrigo (1999), que ha arribat a la conclusió que *Iesso* parteix d'un mòdul de 20x20 *actus* amb una orientació astronòmica de 360 graus est, és a dir, una orientació nord-sud. Els límits coincideixen amb l'orientació de l'estructura bàsica de la ciutat, situada en el sector nord-est de la *limitatio*. L'extrem sud-oest del cadastre entra en contacte tangencialment amb les traces del territori d'*Ilerda*, zona de

confluència dels convents Caesaraugustà i Tarraconense. Sobre la xarxa viària *Iesso* comunicaria *Ausa* amb la via *De Italia in Hispanias*, ja entrada a la vall de l'Ebre.

Per tant, *Iesso* pot considerar-se com un exemple de correspondència exacta entre els eixos principals de la ciutat i els de la centuriació. La ciutat s'ubica en la zona nord-oriental del parcel·lari, i permet un desenvolupament en extensió del quadrat sud-occidental. El *Kardo* de la ciutat es perllonga més enllà de les muralles i de la porta nord i es converteix en l'eix bàsic entorn del qual s'articulen tots els camins. (ARIÑO, GURT, PALET, 2004)

La majoria de les vil·les documentades a l'*ager Iessonensis* i, en general, a les terres de Lleida, donen una cronologia d'època imperial avançada, amb materials tardorepublicans i augustals. Aquest fet pot interpretar-se com el final del món indígena, el qual s'adapta a la romanització amb tot el que comporta de canvis des d'un punt de vista polític, social i cultural. Aquest fenomen pot situar-se a l'àrea de Guissona a les darreries del segle II i inicis del segle I aC.

Així doncs, amb totes aquestes dades, la vil·la de Sant Pelegrí pot situar-se dins l'articulació del territori de *Iesso* i segurament en formava part des del punt de vista fiscal i administratiu. La seva ubicació es pot considerar privilegiada, en un punt estratègic pel que fa a comunicacions. Es troba a la vessant meridional d'un turó amargenat, al costat de la riera de Biosca i sobre el camí que uneix la vall del Llobregós amb la plana de Guissona, on es troba la carretera actual. Des d'antic, aquest pas natural ha estat d'importància vital per a les comunicacions, com ho mostra la proximitat a Sant Pelegrí del gran poblat ibèric de Puig Castellar, situat sobre el turó de la Guixera de Talteüll (Biosca) i del qual es coneixen restes de muralla i algunes habitacions.

A la Segarra es comencen a conèixer alguns d'aquests establiments rurals, gràcies a les recerques arqueològiques efectuades en els darrers anys. A l'entorn immediat de *Iesso* hi ha documentades algunes d'aquestes vil·les com la Vinya del Crispí (la Morana), els Vilassos (Tarroja), o la mateixa Sant Pelegrí, les quals es poden considerar vil·les suburbanes ja que es troben a 1, 6 i 7 km respectivament de la ciutat de *Iesso*. Altres indrets d'interès són les vil·les de Sisteró i la de Mont-roig, descobertes tot just fa uns mesos i també es pot incloure la vil·la tardoromana del Capell, a Cervera.

De tota manera hi ha pocs assentaments rurals que permetin conèixer bé els sistemes d'explotació del territori. Encara està per definir la tipologia, l'organització, les funcions i la jerarquia dels nuclis rurals, però és evident que a partir d'ara la vil·la de Sant Pelegrí s'haurà d'incloure a aquests estudis i pot esdevenir un element important per conèixer l'explotació del territori en aquesta zona.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Tal i com ja hem esmentat en les línies anteriors les diferents necessitats de l'obra van condicionar de forma directa el procés i els resultats de l'excavació. Moltes estructures es van excavar per fases i d'altres tan sols es van delimitar superficialment o es

van documentar parcialment fent-hi cales, la qual cosa ha provocat que en molts casos no puguem donar una informació precisa sobre la seva cronologia i funcionament.

Tanmateix abans d'incidir en els resultats de la intervenció és important esmentar que aquests són encara de caràcter preliminar ja que tot just s'ha començat a fer la memòria i l'estudi dels materials. La interpretació, la cronologia i l'estudi del funcionament d'alguns elements encara s'estan treballant i per tant estan subjectes a possibles variacions.

La vil·la de Sant Pelegrí és una vil·la rústica, és a dir, correspon a una gran explotació agrícola situada en una zona privilegiada i integrada dins l'*ager de Iesso*. Es troba en un punt estratègic, proper a diferents vies de comunicació, com el camí que comunicava la vall del Llobregós amb Guissona, i prop d'un important curs d'aigua, la riera de Biosca, que segurament, tal i com es veu en el terreny, portava molta aigua a uns terrenys molt fèrtils, com ho evidencia el fet que fins als nostres dies hagin esdevingut camps de conreu. (Figura 2)

Les restes documentades corresponen bàsicament a la seva *pars rustica et fructuaria*, a excepció d'alguns casos puntuals, com el conjunt termal, que formaria part de la *pars urbana*. Tot i així cada un d'aquests elements varia en funció a la fase cronològica a la qual correspongui i a les modificacions que patí la vil·la al llarg dels segles. En total es van delimitar uns 4.800 m² de superfície d'una vil·la de major extensió (entre 20.000 i 25.000 m² prospectats) dels quals es varen excavar de forma exhaustiva fins al subsòl geològic, uns 2.800 m².

Figura 2. Vista aèria del jaciment

Aquesta excavació ens ha permès documentar de manera parcial fins a 4 fases d'ocupació cronològiques diferenciades, cada una de les quals amb les seves modificacions i reformes corresponents, que permeten establir una ocupació ininterrompuda amb major o menor intensitat a l'indret entre el s. I aC i el v-vi dC.

FASE TARDOREPUBLICANA (SEGLE I AC)

En aquesta fase hem pogut documentar un total de 17 estructures negatives de grans dimensions, interpretades com a sitges. Pel que fa a les seves característiques morfològiques, corresponen a elements de secció cilíndrica, fons pla i planta circular. Presenten diàmetres majoritàriament superiors als 2 m i unes profunditats que oscil·len, en funció del grau d'arrasament, entre 0,50 i 1,10 m. Tot i la localització majoritàriament d'estructures negatives durant aquesta fase, en alguns punts del jaciment es van extreure estrats amb materials arqueològics datables en aquest període cronològic. Aquests estrats corresponien a nivells aïllats que no es varen poder relacionar amb cap estructura.

La datació d'aquestes estructures ve determinada per la presència d'un grup ceràmic definit corresponent majoritàriament a conjunts tancats on es va recuperar ceràmica ibèrica pintada, amb materials d'importació com la Campaniana B (amb alguns fragments de A no significatius) i àmfora itàlica, principalment de la forma Dressel 1.

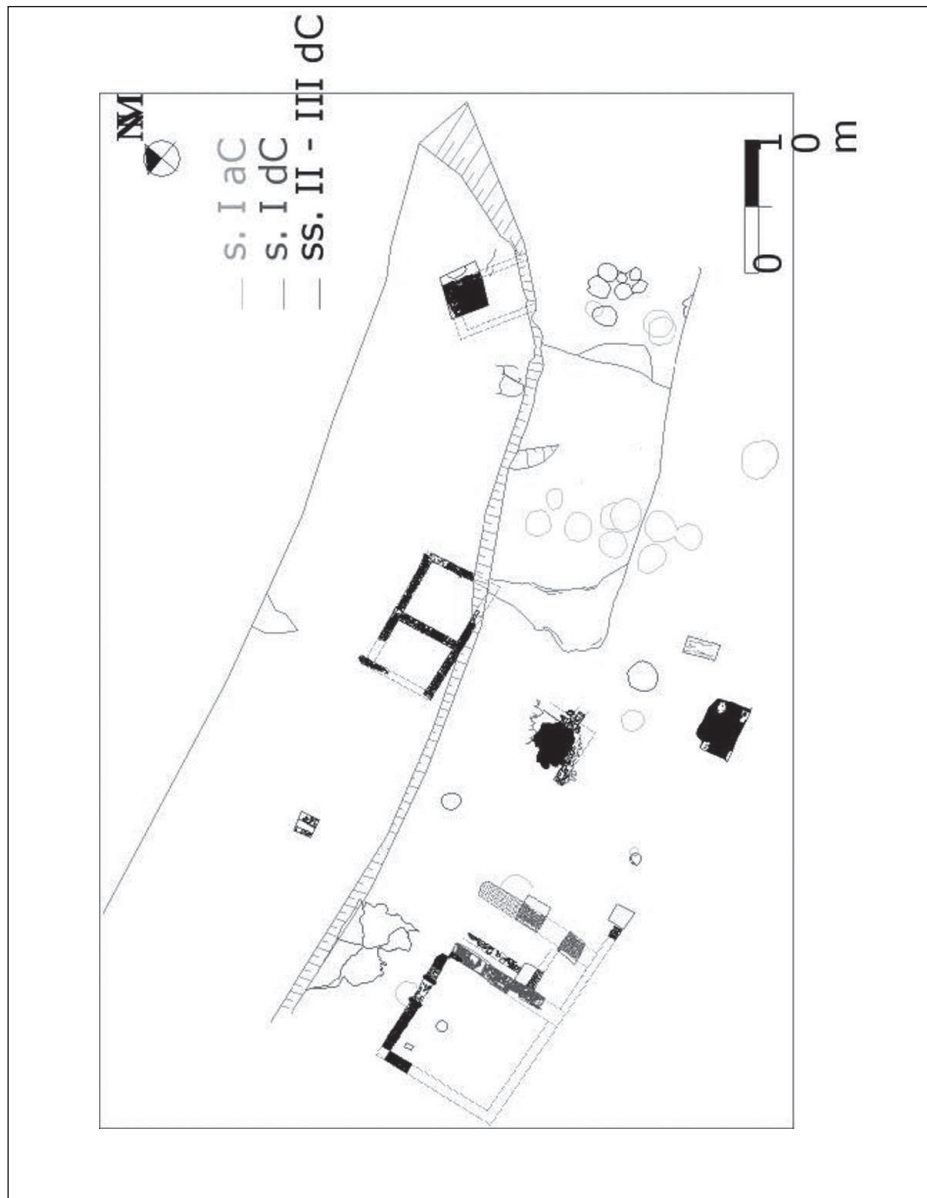
La major part d'estructures d'aquesta fase es concentren a la part central del jaciment, tot i així s'observa una certa dispersió, localitzant-se sitges i estrats en els extrems nord i sud de la vil·la. Aquest fet, podria ser indicatiu de l'extensió d'aquest assentament agrícola, però el fet que no s'hagi excavat en extensió tota l'àrea delimitada i que posteriorment sobre aquestes estructures s'edifiqués la vil·la, ha condicionat la localització de més elements associats a aquesta fase. Tanmateix la seva concentració en la part central del jaciment ve motivada bàsicament perquè és el punt on la roca natural aflora a cotes força elevades i on, en les diferents fases d'ocupació de la vil·la no es van fer grans construccions, per la qual cosa la zona en comparació amb altres punts del jaciment, va patir menys alteracions.

La migradesa d'estructures i de restes molt isolades, dificulten esbrinar davant de quin tipus d'establiments ens trobem. Tot i així és possible parlar d'un petit establiment agrícola ja sigui de propietari indígena o d'algun romà, però que en cap cas s'ha de veure com un assentament tipus vil·la pròpiament dit. És molt probable que aquest assentament depengués directament o tingués relació amb el poblat ibèric de Puig Castellar, a les Guixeres de Talteüll i a pocs metres de la vil·la d'aquest estudi.

FASE ALTIMPERIAL (S. I-III DC)

Durant l'època altimperial pròpiament dita a la vil·la de Sant Pelegrí es detecten dos moments diferenciats clars. D'una banda el moment de fundació de la vil·la amb les seves estructures primigènies i d'una altra la localització d'un element, de difícil interpretació, anterior a la fundació de l'assentament. (Figura 3)

Figura 3. Fase altimperial

Estructures anteriors a la fundació de la vil·la (s. I dC)

Sobre les estructures tardorepublicanes i fins al moment de fundació de la vil·la (s. II dC) no hem localitzat evidències de cap tipus d'assentament pròpiament dit a l'indret. Tan sols hem pogut documentar dues estructures o basaments de funció indeterminada, que posteriorment seran reutilitzats pels fundadors de la vil·la.

En concret ens estem referint a dues estructures, ubicades a l'extrem S del jaciment, paral·leles entre si, separades l'una de l'altra 1,50 m, i que presenten una llargada mínima documentada d'uns 8 m i una amplada superior a 1 m. Un dels elements més característic d'aquestes estructures és el seu sistema constructiu. Corresponen a estructures fonamentades directament sobre el subsòl geològic i fetes a partir de la superposició alterna d'una capa de pedres lligades amb guix, coberta per una capa de guix molt consistent d'uns 0,10 m de gruix (part del subsòl geològic correspon a una guixera). Aquesta tècnica es repeteix dues vegades i es crea una solera o basament d'uns 0,50 m. (Figura 4)

Figura 4. Estructura anterior a la fundació de la vila

És important assenyalar que la documentació d'aquests elements ha estat de caire parcial ja que majoritàriament s'estenien per sota de l'antiga carretera, i en aquest punt tan sols es va excavar fins a cota d'afectació. Tot i així i a causa de la particularitat de les estructures en l'última fase d'intervenció es van fer dues cales de prospecció per evidenciar la seva continuïtat i establir la seva funció i adscripció cronològica. Amb aquests sondeigs es va poder documentar de forma clara la tècnica constructiva d'un d'aquests basaments, a més d'ubicar-lo cronològicament durant el segle I dC. L'altre fou reutilitzat en fases posteriors com a fonamentació d'un mur, tot i així la presència de guix i pedres a la part baixa d'aquest mur (fet amb pedres reutilitzades) evidencia que ambdues estructures estan relacionades.

La datació ve determinada bàsicament per dos factors. D'una banda, que aquests elements estan tallant estructures de la fase precedent, en concret una sitja del segle I aC, i que es troben amortitzats per nivells datats a partir dels segles II i III dC. El que no està tan clar és la seva funció, de difícil interpretació i en la qual estem treballant en aquests moments. Una de les hipòtesis de treball és que ambdós elements formessin part d'alguna construcció de caire monumental. Aquesta idea està fonamentada d'una banda en les característiques constructives d'aquests elements, que podrien correspondre al basament o la solera d'algun element de grans dimensions i consistència. I en segon lloc pels blocs de pedra de grans dimensions, treballats en alguns casos, reaprofitats en la construcció del mur que es bastí al llarg del segle II dC sobre una d'aquestes soleres.

Ambdues estructures són els dos únics elements localitzats per a aquest període cronològic durant aquesta intervenció. Convé no oblidar, però, que han quedat molts punts del jaciment sense excavar i, que l'extensió d'aquest es perllonga força metres més, per la qual cosa no descartem la presència d'algun altre element bastit al llarg del segle I dC. Malgrat tot, sembla evident i així ho pensem nosaltres, que en aquest moment de l'Alt Imperi, la vil·la com a tal encara no havia estat fundada.

Aquest fet ve justificat per diversos elements, d'una banda per la manca de restes tant de caràcter residencial com agrícola, datables d'aquest període i sobretot per l'escassa presència de materials arqueològics datables en un moment clarament altimperial. Si observéssim en conjunt la mostra ceràmica recuperada durant la intervenció, es pot percebre com hi ha un buit important de materials de cronologia altimperial plena, com serien les restes de ceràmica del tipus sigil·lada sudgàl·lica o itàlica, que representen un percentatge molt reduït respecte al gruix de la mostra. Els materials atribuïbles a fases altimperials corresponen bàsicament a la presència de ceràmiques africanes de les formes A i C, que presenten un percentatge molt elevat en els estrats documentats per a aquesta fase.

Així doncs, no detectem cap tipus d'ocupació, si més no de caràcter sedentari, en aquest indret al llarg del segle I dC, moment d'altra banda en el qual la ciutat de *Iesso* es troba en el seu període de màxima esplendor. No serà fins ben entrat el segle II dC que s'inicia l'ocupació permanent i definitiva de l'indret i es funda la vil·la. Un moment si més no interessant, ja que a partir del segle II i III dC, la ciutat de *Iesso* entra en un període de certa decadència, fet que hauria pogut provocar l'abandó de la ciutat i l'establiment al camp del propietari de la futura vil·la.

La fundació de la vil·la (s. II-III dC)

A partir del segle II dC detectem una ocupació continuada a l'indret marcada per la fundació de la vil·la com a tal. Una fundació que s'observa a partir de diversos elements: D'una banda la construcció de distints grups d'estructures tant de caràcter agrícola com de caràcter residencial, amb suficient entitat com per pensar en l'existència d'una vil·la. D'altra banda, també destaca la localització d'una gerreta de caràcter fundacional.

Aquesta gerreta de ceràmica comuna correspon a l'únic element localitzat sencer durant el procés d'excavació, va aparèixer dipositat intencionadament al costat d'un mur, a l'interior d'una petita fossa, col·locat de costat i amb la boca orientada al nord. En el rebliment de la gerra no es va localitzar cap element destacable, tan sols un nivell de terra molt fosca sense cap tipus de relació amb els estrats directament relacionats amb el recipient i amb abundant presència de cargols petits.

El ritual de fundació era una pràctica habitual en el món romà i tenia com a finalitat protegir les propietats i allunyar els mals esperits, un acte de consagració en què s'invocava els déus i es propiciava els bons auguris. Les característiques d'aquest tipus d'ofrenes apareixen ben documentades en altres intervencions del territori català i també a la ciutat de *Iesso*. Això, la seva ubicació i el context cronològic en el que apareix semblen uns indicadors prou potents com per relacionar aquesta ofrena amb la fundació de la vil·la.

Tant per les característiques de la intervenció, en què han quedat molts punts sense excavar, com per la pròpia evolució del conjunt, amb un ampli espectre cronològic i una important reutilització d'estructures, es fa difícil localitzar elements que es puguin adscriure clarament a aquest període inicial. A part, les estructures adscrites a aquesta fase es troben disperses per tot l'àmbit de la intervenció, sovint aïllades les unes de les altres i sense cap relació física evident entre si, la qual cosa dificulta la seva interpretació en conjunt.

Tot i així, podem diferenciar tot un conjunt d'elements bastits en el moment de fundació de la vil·la, entre els quals destaquen els que es troben situats a l'extrem S de la mateixa. Unes estructures que alhora, estan reutilitzant un dels basaments documentats en la fase precedent.

En concret estem parlant del bastiment de dos murs de 0,70 m d'amplada fets amb grans blocs de pedra, molts de reutilitzats, lligats amb abundant morter de calç. D'aquests murs només es van documentar uns 8 m de llargada, ja que els seus límits quedaven fora de la zona d'afectació de la carretera. Ambdues estructures estaven delimitant un àmbit de planta quadrangular d'uns 72 m² de superfície. La construcció d'aquests dos murs, que seguiran en funcionament fins a l'abandó de la vil·la, es pot situar pels vols del segle II dC. Una datació determinada bàsicament pels estrats que funcionen directament amb ells, pels materials recuperats durant el seu desmuntatge, i per la fonamentació d'un d'ells sobre un dels basaments de la fase anterior, datat durant el segle I dC. A part d'això, en un d'aquests murs es

va localitzar la presència d'una porta que funcionava en aquest moment i que permetia l'accés a l'àmbit des de la banda oest. Aquesta porta, fou tapiada al llarg del segle III, la qual cosa indicaria, doncs que el seu funcionament va tenir lloc en un moment anterior, directament relacionat amb els moments inicials d'ocupació de la vil·la.

La funció d'aquest àmbit durant aquesta fase no es pot definir, ja que només es va exhaurir la seva estratigrafia en un tram d'1 m d'amplada que quedava inclòs dins la zona d'excavació de la terrassa mitjana. La resta de l'estança es trobava per sota de l'antiga carretera, i en aquest punt només es va excavar fins a la cota d'afectació, amb la qual cosa tan sols es van documentar els nivells arqueològics relacionats amb la fase baiximperial.

A part d'aquest àmbit també s'han documentat, tal i com ja hem dit, altres estructures per a aquesta fase, distribuïdes per diversos punts del jaciment. Aquestes no han pogut ser documentades de forma exhaustiva perquè totes formaven part de zones o molt arrasades o bé fora de l'àrea d'afectació directa de l'obra.

Entre aquests elements podem distingir diverses sitges i una fossa per a l'extracció d'argiles, possiblement utilitzada per bastir les estructures d'aquesta fase, però fou excavada parcialment perquè no quedava totalment afectada per l'obra. A part d'això també destaquem l'arrencament de dos murs que delimiten una estança pavimentada amb *opus signinum* possiblement de la *pars urbana* de la vil·la. Aquests murs fonamentats directament sobre el subsòl geològic es trobaven molt arrasats i no es va poder documentar cap nivell arqueològic que s'hi relacionés directament. La seva datació ve definida pels materials arqueològics recuperats durant el seu desmuntatge manual, ja que es van localitzar en una zona d'afectació directa de l'obra. Finalment hem d'esmentar un seguit d'estructures i nivells arqueològics clarament altimperials documentats al camp baix però, sense una funció definida ni relació física amb altres elements.

Menció especial també mereixen les estructures de la terrassa superior, que, tot i estar només delimitades i que la informació de què disposem és a través de dos sondeigs, ens permeten establir algunes interpretacions de funcionament per diverses estructures aparegudes.

En concret, destaca la localització de dos àmbits de planta quadrangular amb unes superfícies d'uns 20 m² cadascun, delimitats per uns murs de 0,70 m d'amplada i 0,50 m de potència, fets amb pedra sense escairar i lligats amb morter de calç. La informació que tenim per a aquestes estances es limita a un únic sondeig d'1,5 x 1,5 m, que, tot i que cronològicament aporta informació clara, és insuficient per interpretar la funció de les estructures. Tot i així per les seves característiques i ubicació, és possible que formessin part de la *pars urbana* de la vil·la.

Les termes altimperials

A l'extrem nord de la terrassa superior, durant la fase de prospecció i delimitació es va fer un sondeig que va permetre localitzar les restes d'un possible hipocaust. Gràcies al desmuntatge de les feixes que delimitaven les terrasses i a la documentació del perfil estratigràfic que quedava a la vista entre la terrassa mitjana i la terrassa superior, vàrem evidenciar els murs perimetrals d'aquest *balneum*. Amb la desviació del traçat de la carretera, aquest conjunt termal quedava fora de la zona d'intervenció arqueològica pròpiament dita, per la qual cosa no es va excavar en extensió i la informació que tenim es redueix al sondeig esmentat.

Tot i així, hem pogut documentar una de les cantonades d'aquesta estructura, feta amb dos murs d'uns 0,70 m d'amplada amb una potència d'uns 0,50 m. A més també hem observat part de la zona corresponent a l'*area* (lloc sobre el qual es col·loquen les *pilae*) pavimentada amb *opus signinum*. Perllongant l'alineació d'aquests dos murs, amb relació als documentats en el perfil estratigràfic hem pogut interpretar un espai rectangular de 3,5 m d'amplada per 6 m de llargada que delimiten un espai útil d'uns 20 m². L'evidència que es tracti d'una estructura de calefacció ve determinada per dos elements. D'una banda la recuperació en els estrats d'amortització d'importants restes de *tubuli* i *besales*, i d'una altra la localització a l'extrem nord-est de l'estructura, del possible *prae-furnium* datat entre els segles II i III dC.

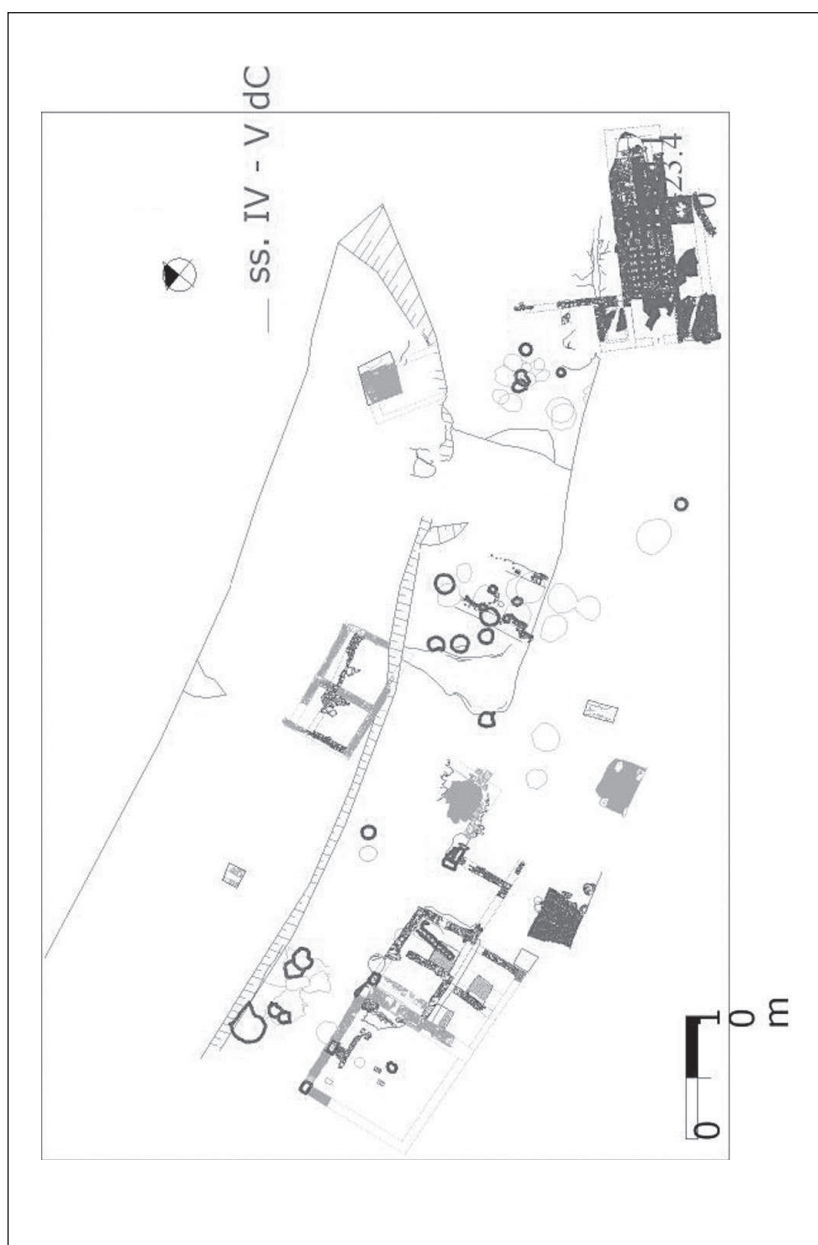
L'amortització d'aquesta estructura cal situar-la cronològicament entorn del segle IV dC, moment en què es construeix el nou conjunt termal, i aquest queda en desús.

FASE BAIXIMPERIAL (SEGLES IV-V DC)

A partir del segle IV dC es detecta un important augment de l'activitat a la vil·la amb la creació d'un gran nombre d'estances, modificacions i reformes que reaprofiten edificis preexistents. La problemàtica de l'excavació, descrita anteriorment, ha dificultat la interpretació d'algunes estructures, tot i així aquesta fase és una de les més ben documentades, ja que en els punts on s'ha pogut excavar, la seva estratigrafia ha estat esgotada quasi totalment. (Figura 5).

El conjunt d'estructures adscrites a aquesta fase es troben distribuïdes per tota l'àrea d'excavació i es detecta una major concentració d'elements a l'extrem sud i una ampliació de les dependències de la *pars urbana* a l'extrem nord i oest. Majoritàriament les estructures documentades, a excepció del conjunt termal, corresponen a elements relacionats amb la *pars rustica* de la vil·la. Aquestes estructures estan reaprofitant i transformant elements de la fase precedent, que segurament formaven part de la *pars urbana*, i que ara es transformen en zona de tallers. Tan sols el conjunt termal és una construcció *ex novo*, ubicada en un extrem de la vil·la on fins al moment sembla que no s'havia bastit cap tipus d'estructura.

A la terrassa superior, tot i que és una de les zones que ha quedat fora de la intervenció, hi hem localitzat algunes estructures datables en aquest període a partir bàsicament, de les rases de sondeig i les relacions físiques entre estructures. En concret estem parlant d'algun tram de mur que oblitera elements de la fase precedent i redueix l'espai útil de les estances que delimita.

Figura 5. Fase baiximperial

En el camp baix per exemple, que tampoc es va excavar de forma exhaustiva, es varen documentar diversos nivells d'ús datats per aquest període i que, per les seves característiques morfològiques, es podrien associar a l'àrea de tallers, situada just al costat. És possible que aquests nivells i alguna de les estructures que s'hi relacionen directament, com per exemple, un parell de bases de sustentació, formessin part també d'aquesta zona de treball. Una zona de tallers, que no s'ha pogut delimitar completament pel seu extrem E, perquè queda fora de la zona d'afectació de l'obra.

A part d'aquests elements, i ja en la zona d'excavació pròpiament dita, es detecta un augment del conjunt d'estructures d'emmagatzematge. Per aquesta fase i tallant nivells i estructures de la fase precedent, s'han detectat una vintena de sitges, totes amortitzades entre el segle IV i inicis del V.

Una altra de les zones on s'han documentat estructures, d'aquesta fase baiximperial, és a l'indret on es trobava el sitjar de la fase tardorepublicana. En concret s'han pogut localitzar les restes de fonamentació de dos murets de pedra lligats amb argila, molt arrasats, i que segurament delimitaven un àmbit del qual no hem localitzat els límits est i oest. A l'interior d'aquesta estança apareixen col·locats quatre basaments o grans pedres separades uniformement entre si uns 1,5 m, delimitant un petit espai útil de 2,25 m² de superfície. Aquesta mena de "peristil" que a la seva part central tenia una petita llar, funcionà al llarg del IV dC. La seva funció no està gaire clara, i és un dels elements amb què estem treballant. Una de les hipòtesis de treball és que aquest petit edifici tingués alguna funció, potser de caràcter religiós.

Menció especial com a zona documentada i interpretada durant aquesta fase, mereix l'entramat de murs localitzats per sota de l'antiga carretera, que delimitaven un conjunt de 7 d'àmbits. Uns àmbits que tot i no estar excavats de forma exhaustiva ens permeten interpretar que en l'últim moment d'ús, 5 d'aquestes habitacions, formaven part d'una àrea de tallers metal·lúrgics destinats principalment a la fosa de ferro i possiblement bronze.

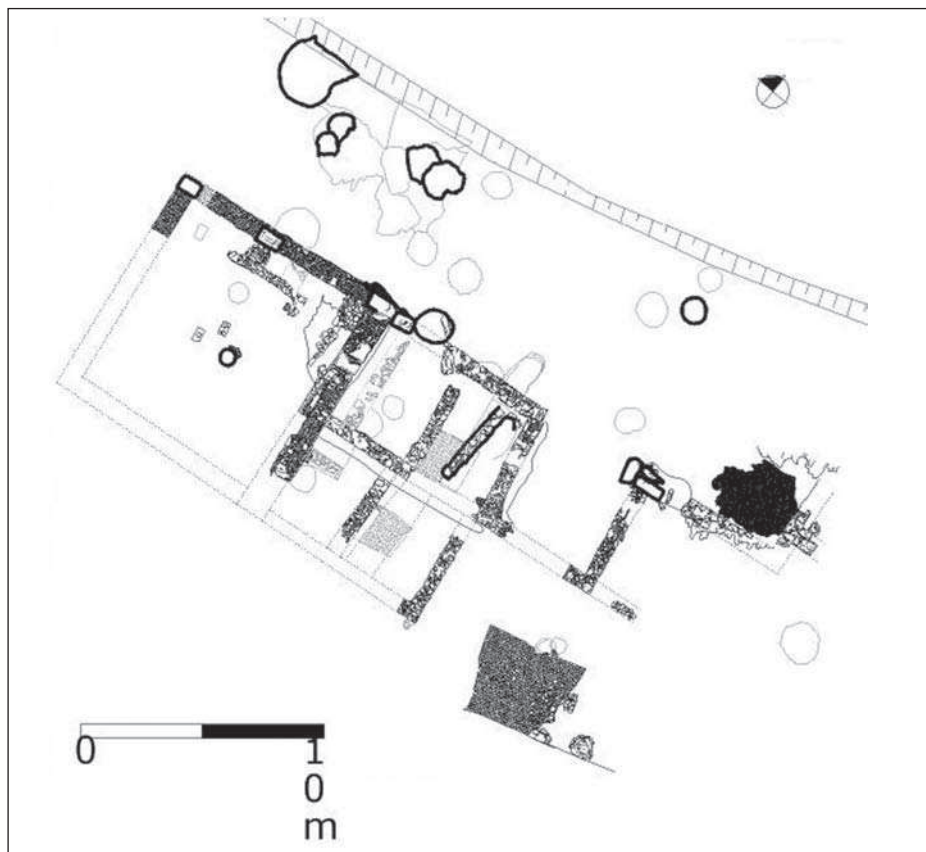
A partir de la reutilització i transformació de diverses estructures de la fase precedent s'articula un conjunt habitacional en el qual es detecten els seus primers moments d'ús a inicis del segle IV dC i que va evolucionant i modificant-se fins als primers decennis del segle V. És possible que l'evolució arquitectònica que patí el conjunt al llarg del segle IV dC, estigués relacionada amb les necessitats que les activitats artesanes anaven provocant.

Una de les reformes que més destaca és una zona porticada bastida sobre construccions fetes a la fase precedent. Un pòrtic, que permetia la ventilació i l'entrada de llum a tota l'àrea de tallers situats en aquest indret. (Figura 6).

D'aquest pòrtic hem localitzat 5 bases de sustentació fetes amb pedres de planta rectangular d'entre 0,70 i 0,80 m de llargada per uns 0,50 m d'amplada, que es trobaven distribuïdes uniformement i regularment sobre els murs de tancament del conjunt. Cadascun d'aquests basaments es troben separats per una distància de 4,50 m, excepte els dos dels extrems que presenten obertures de 3,5 m. Una d'aquestes obertures, en concret la de l'extrem nord, va funcionar com a accés a aquestes estances.

Una de les habitacions més interessants d'aquesta zona correspon a l'àmbit de 72 m², construït en la fase precedent i transformat en aquest període en taller. La seva fun

Figura 6.

ció s'ha interpretat de forma clara i podria correspondre a una zona de forns de forja (fornals), ja que associats directament amb els elements documentats es van recuperar gran quantitat d'escòries de ferro, bosses de cendres o carbons amb restes fèrriques.

Aquestes estructures de treball són típiques de l'hàbitat rural i no calia que fossin gaire sofisticades. En aquest àmbit hem localitzat un forn exempt, és a dir, no relacionable a cap estructura (com és típic en molts indrets) de planta circular i fons còncau de 0,50 m de diàmetre. Al seu costat s'ha localitzat un bloc de pedra amb un forat al centre que podria sustentar alguna estructura aèria de caràcter periple i just davant una petita superfície de rajols de 0,30x0,50 m que podien formar part d'una mena d'enclusa o zona de treball. Tot el conjunt estava envoltat de diversos nivells de cendres.

Propera a aquesta zona també es va detectar la presència d'una estructura circular amb la base de *tegulae* adossada a un mur i reblerta per una important capa de cendres,

fet que podria indicar que era un element relacionat amb la combustió o refredament, tot i que no s'han observat traces de rubefacció en les seves parets.

En aquest mateix àmbit es va detectar un altre forn, però quedava fora de l'àrea d'intervenció, just per sota del límit de la carretera, i tan sols es va poder situar en planta.

A part d'aquesta estança on sembla que l'activitat industrial està perfectament definida, la resta d'àmbits del sector presentaven importants nivells de cendres amb abundant presència d'escòries. A més, també destacava la presència en tots, fins i tot en el que hem descrit anteriorment, d'un nivell de terra molt compactada amb gran quantitat de fragments de *tegulae* i amb una coloració verdosa. Un estrat que podria correspondre a un nivell de circulació i que s'estenia uniformement per tots els àmbits.

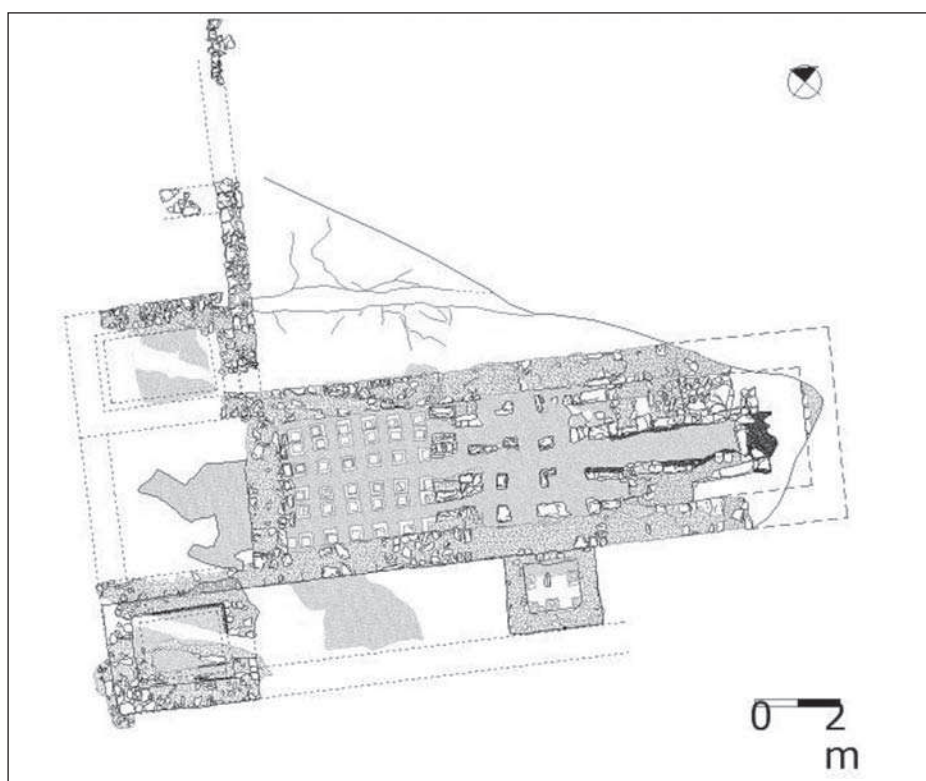
A partir de diverses consultes fetes, i sense resultats definitius de les analítiques que s'estan fent, ens han informat que aquesta coloració verda en un estrat, no és una acció pròpia de les propietats de la terra sinó que acostuma a aparèixer en indrets on es porta a terme una important activitat metal·lúrgica associada a la fosa de l'estany o el bronze. A més, les ceràmiques inventariades en aquests estrats presentaven diversos graus d'abrasió i apareixien amb concrecions i molt deteriorades, potser a causa de les diferents activitats metal·lúrgiques que es duïen a terme en aquests àmbits.

Aquestes primeres informacions sobre les característiques dels estrats pendents d'analítiques, corroboren l'activitat metal·lúrgica a la zona i potser l'especialització per àmbits d'un metall en concret. Un exemple d'això és que en una altra d'aquestes estances, documentada a partir d'una sola cala d'1,5x1,5 m, es van recuperar abundants restes informes de bronze, associades a importants nivells de cendres i estrats de coloració verdosa. És possible que aquest àmbit fos una foneria de bronze. La impossibilitat d'exhaurir l'estratigrafia de l'habitació ha impedit la localització d'algun possible forn, en cas que existís, que ens permetria afirmar amb rotunditat aquesta hipòtesi.

Si tenim en compte que la major part d'estructures localitzades a Sant Pelegrí durant l'època baiximperial, s'emmarquen en la part fructuària d'una vil·la romana, en concret, en una àrea de tallers, la presència d'aquestes dues estructures de combustió s'han d'entendre com a desenvolupament d'una activitat subsidiària de l'agricultura destinada a l'autoabastiment i reparació d'eines agrícoles. Tot i que per la tipologia el forn documentat podria correspondre a la forja del ferro, no descartem la presència d'altres estructures de combustió, tal i com ja hem dit, en el conjunt d'estances annexes i en algun dels casos destinades a la fusió del bronze. La manca d'una excavació més exhaustiva impedeix verificar aquesta hipòtesi i donar un caràcter més industrial a la producció d'aquests tallers.

A banda d'aquesta zona de tallers i just a l'altre extrem de l'àrea d'excavació es va localitzar un conjunt termal, bastit durant aquesta fase. L'existència de termes (*Balnea*) en una casa, són un exemple palès d'un nivell de luxe determinat, de l'ús residencial de la vil·la i d'una capacitat econòmica important. El problema no era només construir les cambres del *balneum*, sinó l'existència de tot un sistema d'emmagatzematge d'aigua, unes conduccions de desguàs i el combustible necessari per al seu ús. Les termes eren exclusives de la residència del propietari (*pars urbana*) en vil·les del tipus mitjà i gran.

A la vil·la romana de Sant Pelegrí se n'han documentat dues. La primera, i més antiga, va ser construïda entre els segles I-III dC, i fou amortitzada al segle IV dC. En aquest moment, període de màxim apogeu de l'assentament, i un cop les anteriors havien quedat en desús, es van construir les segones, més grans i més ben conservades. L'existència, doncs, d'aquests dos conjunts termals denota d'una banda l'entitat de vil·la i d'altra, el seu ample espectre cronològic.

Figura 7. Planta de les termes baiximperials

Les termes baiximperials (Figura 7)

El segon i més gran dels conjunts termals de la vil·la romana de Sant Pelegrí, es troba situat al costat de llevant de la vil·la, orientat en direcció nord-est – sud-oest. Per a la construcció de l'edifici termal es va fer un rebaix en el subsòl geològic de planta rectangular (de 13 metres de llargada per uns 4,5 d'amplada) per situar-hi les cambres que havien de tenir hipocaust i els murs que delimitaven el recinte termal (d'uns 76 cen-

tímetres d'amplada). En aquest espai s'hi va col·locar l'*area*, construïda en *opus signinum*, i al voltant d'aquest element i uns 40 centímetres més elevades es van situar la resta d'estructures.

A l'extrem nord-est de l'*area* s'hi va situar el *praefurnium* o *fornax* on es generava el foc necessari per escalfar l'aigua que omplia les piscines i les habitacions. D'aquest forn a Sant Pelegrí se'n conserven dues filades paral·leles de pedres d'uns 3,5 m de llarg i amb una separació d'un metre entre si, que devien estar cobertes per una volta de canó, amb la boca d'alimentació. A cada banda de la filada de pedres, completament rubefactades a causa de l'acció del foc, s'hi pot observar la presència de dues estructures construïdes amb pedres i morter de calç. Aquests basaments, podrien formar part de l'estructura de suport dels dipòsits d'aigua calenta (els *aena* segons Vitruvi), que podien ser d'obra, plom o bronze, però en cap cas n'hem trobat restes.

Aquests forns solien estar situats en una estança de servei, en un lateral de la vil·la, per facilitar l'arribada i l'emmagatzematge de combustible, així com la retirada de les cendres. Aquesta característica sembla evident a la vil·la de Sant Pelegrí, ja que en el camp baix, es va documentar un important nivell de cendres producte de la neteja de l'hipocaust. El desplaçament del traçat de la carretera, però, va impedir-ne la documentació.

A continuació del *praefurnium*, en direcció sud, s'hi localitzen dues estances de planta quadrada de 3,5x3 metres. En la primera, corresponent al *caldarium*, s'hi poden observar 16 pedres, d'uns 0,40 m d'alçària, col·locades a una distància d'entre 0,30 i 0,40 metres les unes de les altres, de forma regular. Aquestes pedres presentaven una coloració vermell molt fosc i negre per la proximitat del *praefurnium*. L'estança següent, el *tepidarium*, tenia les mateixes dimensions que l'anterior, amb la particularitat que constava de 36 *pilae* col·locades a molt poca distància les unes de les altres (uns 0,30 m). Cada una d'aquestes *pilae* estava formada per *besales* (rajoles de petites dimensions de 0,20x0,20 m) situades les unes damunt de les altres lligades amb argila (la rajola de la part inferior era més gran que la resta).

Tant les *pilae* com les pedres localitzades en ambdues sales tenien la mateixa funció, permetre la circulació de l'aire calent provinent del *praefurnium* i sostenir la *suspensura*, que corresponia al nivell de circulació de les termes. Per les fonts sabem que la *suspensura* estava formada per *bipedales* situades damunt les diverses *pilae* i que seguidament s'hi col·locava una capa d'*opus signinum* (d'entre 15 i 20 centímetres de gruix) i finalment una darrera capa de morter fi, tessel·les, marbre... en funció de la riquesa de les termes. En el nostre cas, i per la construcció de l'antiga carretera, cap d'aquests elements no s'ha conservat. Tot i així, la presència de fragments d'*opus signinum* en el rebliment de l'hipocaust, i l'absència de tessel·les o fragments de marbre, fa pensar que la *suspensura* estava feta tan sols amb aquest element, possiblement arrebossat amb una capa de morter.

Finalment, cal pensar que les habitacions estaven calefactades per mitjà de *tubuli*, ja que se n'han localitzat força durant la fase d'excavació en els nivells d'amortització de l'hipocaust. D'altra banda, el fet de no trobar restes de canalitzacions per on circulés l'aigua ens fa pensar que les piscines es devien omplir i buidar de forma manual.

La resta d'estructures relacionades amb el *balneum* es troben adossades als murs de l'hipocaust, i en concret es tracta de tres piscines de diferents mides, totes amb un grau important d'arrasament.

La primera correspon a una piscina situada al costat est de la instal·lació, a prop del *praefurnium*. Aquesta piscina és de dimensions petites, d'uns 2 m² de superfície. Se'n conserven els murs perimetrals i una part de l'*opus signinum* de la *suspensura*. Aquest recolzava sobre 9 *pilae*, i evidenciava així, que aquesta piscina es trobava també calefactada, per la qual cosa es pot tractar d'un *solium*, destinat a banys per aspersió o per immersió.

Les altres dues piscines es troben situades al costat sud del conjunt termal, oposades al *praefurnium* i situades l'una davant de l'altra. És evident que aquests elements estan relacionats amb la part freda (*frigidarium*) del *balneum*. Una de les piscines la trobem localitzada a l'extrem sud-oest del conjunt. Segurament correspon a la piscina d'aigua freda, de mides no gaire grans (uns 3,40 m²) amb un graó per fer-ne més còmode l'ús. L'altra està situada a la banda sud-est, té unes dimensions de 2x1,70 metres i apareix molt arrasada. La particularitat d'aquest *lacus*, és la presència d'un tros de canonada de plom al seu interior, que segurament actuava de desguàs. D'altra banda, en aquest *lacus* es poden observar diverses superposicions d'*opus signinum* i les empremtes de murs com si hagués estat reparat o fins i tot reduït. Aquestes dues estructures, es troben separades per un espai quadrangular de 3x3,5 metres, on s'han conservat restes del *rudus* d'un paviment d'*opus signinum*, el qual podria formar part de l'*apodyterium*, per on es podria accedir al conjunt termal. Un fet important que cal destacar és la gran afectació de la carretera antiga sobre aquestes estructures, ja que es trobaven tallades i arrasades pels vorals d'aquesta.

Finalment i per acabar la descripció, cal esmentar que al costat oest, un cop excavat es va localitzar un retall en el substrat geològic d'una llargada de 6 metres i una amplada de 0,40 metres. Vàrem pensar que ens trobaven davant les restes d'una canalització, però el fet és que no ho podem assegurar ja que, per necessitats de l'obra, no es va acabar d'excavar. A més, al costat est del conjunt termal es localitzà el *rudus* d'un altre paviment d'*opus signinum*, molt arrasat, evidentment relacionat amb una estança del conjunt però de difícil interpretació.

Així doncs, a partir de la distribució d'aquest conjunt termal, d'un sol eix i planta rectangular, el banyista havia de recular, és a dir, travessar la sala freda sense parar-s'hi fins arribar a la sala calenta, després anar a la tèbia i finalment tornar a la sala freda.

La construcció i amortització d'aquest conjunt termal cal situar-la al voltant del segle IV dC. Això es va poder comprovar durant l'excavació, ja que els murs d'aquesta estructura es trobaven fonamentats en estrats del segle III i els nivells d'amortització de l'hipocaust eren del segle IV dC. D'altra banda, funcionant amb aquesta estructura vàrem localitzar una moneda de Crispus, un dels fills de Constatí, datada a inicis del segle IV dC. Així doncs, aquestes termes van estar en funcionament relativament poc temps, però just en el període de màxim esplendor de la vil·la, i quedaren en desús en el moment del seu abandó.

ESTRUCTURES POSTERIORS AL SEGLE V

En l'extrem nord-oest del jaciment es van delimitar un conjunt d'estructures, en concret un entramat de murs que definien diverses estances, els quals no es van arribar a excavar, perquè quedaven fora de la traça de la carretera. La informació per datar i

interpretar aquestes estructures és exclusivament la que es va extreure d'una cala de prospecció d'1,50x1,50 metres.

La informació de què disposem, per tant, és molt parcial i no podem establir quina era la funció d'aquestes estructures. Per la tipologia i distribució de l'element, per les seves característiques constructives (murs de pedra lligats amb argila) i hipotetitzant sobre la prolongació dels seus murs, pensem que podrien correspondre a les restes d'un primitiu mas o assentament de caràcter agrícola. Un assentament situat en aquest indret, quan la vil·la queda definitivament abandonada a inicis del segle v dC.

Per tant l'única informació evident és que aquesta construcció correspon a un moment cronològic posterior al segle v dC, datació que determinen els nivells superiors del sondeig fet dins de l'àmbit i que alhora estan tallats per les diverses estructures. En aquest sondeig de quasi 2 metres de profunditat, es van documentar fins a 9 nivells arqueològics datables entre el segle iv dC i inicis del segle v dC. Pensem que la cala, ubicada a l'interior de l'àmbit i propera a zones on el subsòl geològic aflora a cotes molt altes, es podria haver fet a l'interior d'una fossa d'extracció d'argiles. Una fossa feta per la construcció de les termes, situades al seu costat est.

Per aquest període cronològic també s'han localitzat un enterrament fet en caixa de lloses d'un infant perinatal (+/-2 mesos), molt ben conservat, del qual, a causa de la seva edat, no s'ha pogut definir el seu sexe. Tant per la tipologia d'enterrament com per la seva datació (posterior al segle v dC) és evident que aquest perinatal correspon a una fase visigoda o tardoantiga, potser relacionable amb el camp de sitges de Sant Pelegrí Nord, localitzat 400 metres al nord del jaciment i datat en aquest període cronològic.

ESTRUCTURES DE CRONOLOGIA NO PRECISABLE

Finalment cal esmentar tot aquell conjunt d'estructures que pels diversos canvis de projecte i fases d'excavació tan sols s'han delimitat en planta, o per algun sondeig arqueològic que no ha aportat la informació suficient com per situar-les cronològicament en cap de les fases anteriorment esmentades.

Un dels indrets de l'excavació on aquest fet és més palès és la terrassa superior la qual només es va situar planimètricament i delimitada de forma superficial. Aquí s'ha pogut documentar en planta tota una retícula de murs sobre els quals no hem pogut establir cap tipus d'hipòtesi de funcionament.

En concret estem parlant d'un conjunt d'estances, 6 com a mínim, articulades a través d'un passadís central. És possible que formessin part de la *pars urbana* de la vil·la durant la fase baiximperial, però en aquesta hipòtesi estem treballant actualment. Ja hem esmentat anteriorment que tot just s'està iniciant l'estudi dels materials i la redacció de la memòria en aquests moments.

Un altre dels elements que no podem datar amb fiabilitat són un conjunt de 7 nivells de pavimentació fets amb guix de més de 23 metres de llargada documentats i com a mínim 2 d'amplada, ubicats a l'extrem est del jaciment, al camp baix. Aquesta gran extensió pavimentada orientada a la riera de Biosca, està amortitzant una sitja de la fase republicana i alhora està tallada per una sitja datada entre els segles iv i v dC. Nosaltres pensem que correspon a la fase altimperial, com una àmplia zona d'accés per aquesta banda de la vil·la, d'altra banda la situada a cota més baixa i la millor comunicada. Tot i així aquesta és també una hipòtesi per confirmar i en la qual estem treballant.

Finalment cal destacar un altre element de cronologia no precisable, i que correspon a un enterrament localitzat a la part central del jaciment. Aquest segon individu correspon a una dona d'edat adulta, que presentava patologies del tipus degeneratiu provocades per l'edat i l'esforç físic. També presentava nòduls de Schmorl a les vèrtebres dorsals, que es produeixen quan es fan sobreesforços en la zona vertebral, sobretot per traccions mecàniques. A la cama esquerra d'aquesta dona es va localitzar un aplic que possiblement anava cosit a la indumentària, que per la tipologia podria ser d'època tar-doantiga.

CONCLUSIONS

Sant Pelegrí es pot considerar una vil·la romana clàssica situada en un lloc fèrtil i en un punt elevat, a la vessant d'un turó, sobre el camí que uneix la vall del Llobregós amb la plana de Guissona. La seva situació al costat de la riera de Biosca li garanteix un bon abastament d'aigua i bones comunicacions. Des del punt de vista arquitectònic, el conjunt de la vil·la s'adapta a l'orografia del terreny. Presenta un passadís central a la terrassa superior que actua de distribuïdor dels espais, i s'hi han localitzat 20 àmbits diferenciats amb funcions diverses. Per tant es pot afirmar que es tracta d'una vil·la rústica de certa entitat, atesa la presència de dos conjunts termals.

La vil·la de Sant Pelegrí durant l'època romana fou un gran assentament d'exploració agrícola. Es troba a 200 *actus* de *Iesso*, és a dir 7,1 km, o 10 mòduls romans. Aquest assentament, segons les dades obtingudes de les diferents prospeccions i sondejos, podria tenir una extensió de més de 25.000 m², és a dir 2,5 hectàrees. D'aquests metres, se'n van descobrir durant la fase d'excavació uns 4.800 m², dels quals 2.800 m² foren excavats de forma exhaustiva. En mesures de superfície romana l'extensió probable de la vil·la equivaldria a 5 *iugerum*. Segons els tractadistes un *saltus* (domini) té 4 *centurias*, és a dir, 200 hectàrees. Si prenem com a model les adjudicacions de lots de terra efectuades per Cèsar o August, tenim que un pare de família rebia 10 jovades de terra, equivalents a 5 hectàrees. Amb aquesta assignació podia organitzar l'explotació i viure'n una família de 4 persones. Per tant, es pot considerar Sant Pelegrí una unitat d'explotació bàsica.

L'ocupació cronològica d'aquest indret de la Segarra es va perllongar força en el temps, des del segle I aC amb un petit establiment agrícola tardorepublicà, fins a la fundació de la vil·la, i el seu posterior abandó a inicis del segle V dC. Després la zona continuà ocupada, amb l'establiment d'un nou assentament agrícola, de petites dimensions, relacionat segurament amb el camp de sitges de Sant Pelegrí Nord, situat 400 m al nord de l'antiga vil·la, continuant l'ocupació cada cop més residual de la zona i que gradualment s'anà concentrant entorn al castell andalusí de la propera població de Biosca.

Finalment només resta recordar que els resultats que presentem són provisionals i encara estan en procés d'estudi. Així doncs, algunes de les interpretacions es poden veure lleugerament modificades en futures publicacions ja que queda una gran extensió de terreny per excavar a l'entorn de les restes documentades en aquesta intervenció.

BIBLIOGRAFIA

- ARCOS LÓPEZ, R. (2004) *Informe preliminar de la intervenció arqueològica al jaciment de Sant Pelegrí Nord, dins les obres de millora de la nova carretera LV-3113 entre els PK 8+220 i 8+290. Biosca (Segarra).*
- ARIÑO GIL, E.; GURT ESPARRAGUERA, J. M.; PALET MARTINEZ, J. M. (2004) *El pasado presente. Arqueología de los paisajes en la Hispania romana.* Acta Salmanticensia. Estudios geográficos y históricos, 122. Ed. Universidad de Salamanca-Ed. Universitat de Barcelona.
- BELMONTE, C.; MIQUEL, J. (2003) *Projecte d'intervenció arqueològica a la vil·la romana de Sant Pelegrí.*
- BELMONTE, C.; MIQUEL, J. (2003) *Informe preliminar de la delimitació extensiva a la vil·la romana de Sant Pelegrí.*
- BELMONTE, C.; MIQUEL, J. (2003) *Informe de la campanya d'excavació extensiva a la vil·la romana de Sant Pelegrí.*
- BELMONTE, C.; MIQUEL, J. (2003) *Informe dels resultats preliminars de la excavació a la vil·la romana de Sant Pelegrí.*
- CAMPS I CAVA, E. (1960) *La plana de Guissona: una comarca arqueològica a "Ilerda"* vol. XXIV. Lleida
- GUITART I DURAN, J. (2000) "Les arrels de Guissona: l'arqueologia de la Iesso romana". A: *La transformació de la frontera al segle XI.* Lleida
- LLINÀS I POL, J.; SAGRERA I ARADILLA, J. (1993) "La vil·la romana de la Vinya del Crispí (Guissona, la Segarra)". *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 3.
- MIQUEL LÓPEZ, J. (2003) *Memòria de la intervenció arqueològica a la Cabana de Jomou (Massoteres, Segarra).* (Inèdit)
- MIQUEL LÓPEZ, J. (2004) *Memòria de la intervenció arqueològica a la Via romana de Guissona (Guissona, Segarra).* (Inèdit)
- MIQUEL LÓPEZ, J. (2003) *Memòria de la intervenció arqueològica al Camí Vell (Guissona, Segarra).* (Inèdit)
- MIQUEL LÓPEZ, J. (2003) *Informe tècnic preliminar de la intervenció arqueològica a l'entorn de l'església de Sant Pelegrí (Biosca, Segarra).*
- PERA, J. (1997) "Iesso i Sigarra en el marc de la romanització de la Citerior". A: *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 3.
- RODRIGO, E. (1999) *Estudio arqueomorfològic del territori de la ciutat romana de Iesso.* Tesi de Llicenciatura . Universitat Autònoma de Barcelona. (Inèdit)